

**KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK FAOLIYATINI
DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISH VA QO‘LLAB-QUVVATLASH
TIZIMINI RIVOJLANTIRISH**

Jo‘rayev Ahmad Saidnazar o‘g‘li

Termiz davlat universiteti magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqolada Respublikamizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining bugungi kundagi holati, ushbu sohani rivojlantirish maqsadida olib borilayotgan davlat siyosati, yaratilayotgan imkoniyatlar haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so‘zlar: global iqtisodiy integratsiya, tadbirkorlik, kichik biznes, biznes incubator, iqtisodiy transformatsiya, tadbirkorlik faoliyati, bozor iqtisodiyoti, savdo, iqtisodiy o‘rinish.

Kirish.

Jahon iqtisodiyotida rivojlangan mamlakatlar amaliyoti ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotga erishishning hukumat tomonidan tadbirkorlik faoliyatini tartibga solish hamda qo‘llabquvvatlash tizimini samarali tashkil etish va amaliyotga qo‘llash darajasiga bog‘liqligini ko‘rsatmoqda. Hukumat hamda mahalliy hokimiyat tomonidan tadbirkorlik faoliyatini tartibga solish va qo‘llab-quvvatlash tizimida tatbiq etiladigan boshqaruv tamoyillari, vositalari va usullaridagi imtiyozlar yoki ta‘qiqlarda mazkur hududning shart-sharoitlari hamda imkoniyatlarini hisobga olish asosiy masala hisoblanadi. 2015-yildagi statistik ma‘lumotlarga asosan dunyo miqyosida aholining ishga yaroqli qatlamini 8,84 foizi, ya‘ni 400 mln.dan ortiq kishi tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullangan bo‘lsa, 2023 yilga kelib ular soni 582 mln.ga yetgan. Bu jahon miqyosida tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirishning ahamiyati ortib borayotganligini namoyon etadi.

Jahonda global iqtisodiy integratsiya va raqobatning kuchayishi sharoitida tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va qo‘llab-quvvatlash tizimini rivojlantirish muammolarini tadqiq etishga yo‘naltirilgan ilmiy izlanishlar amalga oshirilmoqda. Tadbirkorlik faoliyatiga davlat tomonidan ma‘muriy ta‘sirni kamaytirish, strategik ahamiyatga ega sohalardagi tadbirkorlar faoliyati uchun ko‘proq imtiyozlar joriy etish, ro‘yxatga olishni tezlashtirish, sog‘lom raqobat muhitini yuzaga keltirish hamda soliq yukini kamaytirish, innovatsion tadbirkorlikni qo‘llab-quvvatlash, “biznes inkubatorlarni” yaratish tajribasini ommalashtirish, innovatsion tadbirkorlikka soliq imtiyozlarini joriy etish, chekka hududlardagi tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, tadbirkorlikning eksport faoliyatini rag‘batlantirish kabi masalalar mazkur muammo bo‘yicha olib borilayotgan ilmiy tadqiqotlarning ustuvor yo‘nalishlaridan hisoblanadi.

Yangi O‘zbekistonda iqtisodiy o‘shish hamda ijtimoiy taraqqiyotni ta‘minlashda tadbirkorlikka yetakchi va tashabbuskor soha sifatida alohida e‘tibor qaratilmoqda. Tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy tuzilmasini takomillashtirish va bunda barcha mavjud imkoniyatlardan samarali foydalanish amaliyotini joriy etishni boshqarishda davlatning o‘zi himoyachi va kafil sifatida huquqiy jihatdan ta‘minlab, turli yo‘nalishlarda rag‘batlantirmoqda. Bozor mehanizmlarining iqtisodiyotga joriy etilganlik darajasi ushbu hududdagi tadbirkorlik faoliyatining rivojlanish darajasini ko‘rsatib beradi. Tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solish va qo‘llab-quvvatlash tizimini muvaffaqiyatli ishlab chiqish va joriy etish tizimini tanqidiy tahlil etish, jumladan, tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish bosqichlarida zarur ta‘sir vositalarini qo‘llashda sohalar va hudud shart-sharoitlarini hisobga olgan holda institutsional transformatsiya jarayonlari bilan tartibga solishni taqozo etadi. Davlat tomonidan tadbirkorlik faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va tartibga solish tizimini rivojlantirishda iqtisodiy o‘shish omillarining roli va ahamiyatini, uning hajmi va sifatini o‘lchash mezonlarini tizimli ravishda qayta ko‘rib chiqish zaruriyati mazkur

vazifalarning ilmiy jihatdan samarali hal etilishini ta'minlovchi ilmiy-tadqiqot ishlarini amalga oshirilishini taqozo etadi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 9-noyabrdagi PF-244-son "Tadbirkorlik faoliyatini davlat tomonidan tartibga solishni soddalashtirish choratadbirlari to'g'risida"gi Farmoni, 2017-yilning 17-avgustidagi PQ-3225-son "Tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash davlat jamg'armasini tashkil etish to'g'risida"gi, 2021-yil 21-apreldagi PQ-5087-son "Tadbirkorlikni qo'llabquvvatlash tizimini takomillashtirish, ishbilarmonlik muhitini yanada yaxshilash bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarorlari hamda ushbu sohaga oid qabul qilingan boshqa me'yoriy-huquqiy hujjatlar ushbu sohaning rivojlanishiga xizmat qiladi.

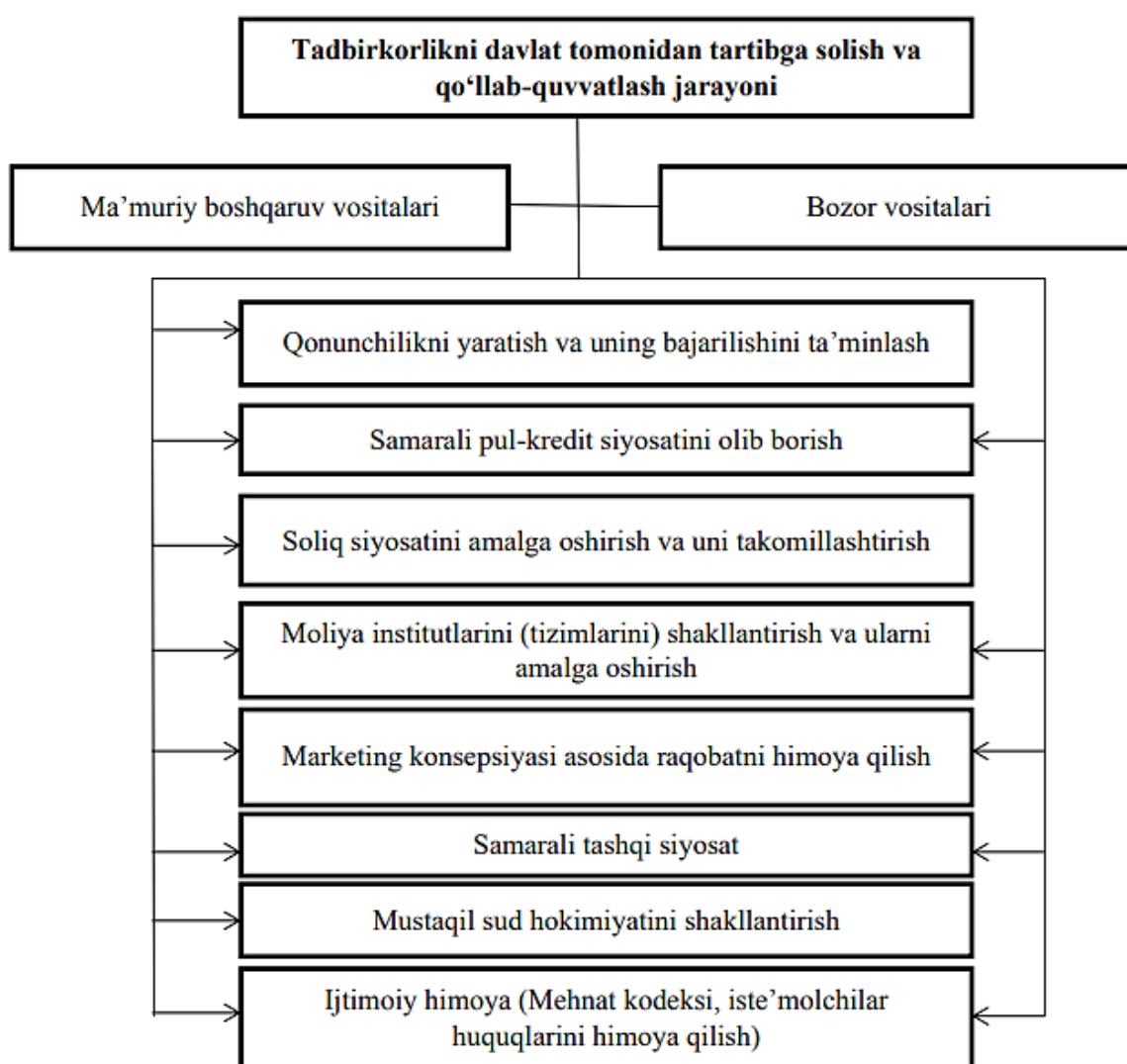
Adabiyotlar tahlili.

Tadbirkor faoliyati bozor iqtisodiyotini harakatlantiruvchi kuchi bo'lib, uning asosiy konstruktiv funksiyalarini bajaradi. Tadbirkorlarning o'ziga xos roli ularning bozordagi imkoniyatlarni aniqlash va ulardan foydalanish qobiliyatidadir, bu ko'pincha sanoatni qayta shakllantiradigan innovatsiyalarga olib keladi, mikroiqtisodiy darajadagi o'zgarishlar makroiqtisodiy darajada ham o'z aksini topadi. Bundan tashqari, ular resurslarni unumdorligi va iqtisodiy samaradorligini oshirishga olib keladigan resurslardan samaraliroq foydalanishni qayta taqsimlash orqali iqtisodiy dinamizmga hissa qo'shadilar.

Tadbirkorlik ko'pincha ish o'rinlari yaratish bilan bog'liq bo'lib, yangi va yosh firmalar, ish o'rinlari o'sishining asosiy manbai ekanligi rivojlangan mamlakatlar misolida keltirilgan. O'tish davridagi texnologik o'zgarishlar, eng muhimi mehnat bozoridagi nomutanosibliklarni bartaraf etishda tadbirkorlik faoliyatining o'zni oshib borishi mumkin. Ko'p afzalliklariga qaramay, tadbirkorlik, ayniqsa, o'zgaruvchan bozor sharoitida, xavf va noaniqliklar bilan birga keladi. Tadqiqotlarning ko'rsatishicha, tadbirkorlik faoliyatida yuzaga kelishi mumkin bo'lgan va uning rivojlanishiga to'sqinlik qiluvchi muammolarni oldini olishda hukumat tomonidan

amalga oshiriladigan tadbirkorlikni davlat tomonidan qo‘llab-quvvatlash va tartibga solish doirasidagi ishlar muhim ahamiyat kasb etishi mumkin.

Tadbirkorlik sog‘lom bozor tizimining muhim jihati bo‘lgan raqobatni rivojlantiradi. Taniqli olim Porter fikriga ko‘ra, raqobat mahsulot va xizmatlarning samaradorligi va doimiy yaxshilanishini rag‘batlantiradi. Bu kompaniyalarni o‘z mahsulotlarini farqlash va raqobatdosh ustunlikni saqlab qolish uchun innovatsion faoliyat yuritishga undaydi.

1-rasm. Tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solish va qo‘llab-quvvatlash jarayoni.

Tahlil va natijalar.

Ilmiy-texnik inqilobning boshlanishi va axborot portlashi deb ataladigan fenomen axborot faoliyati mahsulotlariga bo'lgan munosabatni tubdan o'zgartirdi, bu esa boshqa ekstremal holatga olib keldi - ular axborotni ratsionallikka yo'ydilar va uni tovar sifatida an'anaviy iqtisodiy vositalardan foydalangan holda baholashga harakat qilishdi. Hozirgi kunda tadbirkorlik faoliyatida o'z vaqtida, dolzarb axborot, ayniqsa, huquqiy axborot bilan ta'minlovchi axborot tizimlari muhim o'rin tutadi, bu esa tadbirkorlarga hukumatning tez-tez o'zgarib turadigan normativ-huquqiy bazasi bilan o'z vaqtida tanishish imkonini beradi.

Kichik biznes bozorlarga erkin kirishi kerak. Bozorni to'liq nazorat qiluvchi oligopoliya va monopoliya bozorda erkin narxni shakllantirish jarayoniga xalaqit bermasligi kerak. Faqat shunday holatda raqobat erkin va haqiqiy bo'ladi. (1-jadval).

1-jadval

O'zbekiston Respublikasida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining rivojlanganlik holati⁹

№	Ko'rsatkichlar	2018 y.	2019 y.	2020 y.	2021 y.	2022 y.
1.	Ro'yxatdan o'tgan korxonalar va tashkilotlar soni (Dehqon va fermer xo'jaliklarisiz, dona)	300240	339034	419490	503538	557756
2.	Ro'yxatdan o'tgan kichik tadbirkorlik subyektlari soni (Dehqon va fermer xo'jaliklarisiz, dona)	242379	276237	353921	436981	488936
3.	Iqtisodiyotda jami bandlar soni (ming kishi)	18829,6	18949,0	19158,2	19345,0	19578,0
4.	Kichik biznesda bandlar soni (ming kishi)	6602,5	6602,5	6602,5	6602,5	6622,5

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik davlat, mintaqa va xudud iqtisodiy o'sishidagi asosiy ahamiyatli jihatlaridan biri bu o'sha hududda joylashgan aholi bandligini ta'minlashning muhim manbaidir, Surxondaryo viloyat statistika boshqarmasi ma'lumotlariga ko'ra viloyatdagi bandlikning 75-80 foizi aynan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati zimmasiga to'g'ri kelar ekan. Shu bois mamlakatimizning barcha hududlarida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Hukumatimiz tomonidan chiqarilgan

farmon va qarorlarining kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun barcha zarur shart-sharoitlar yaratilishiga qaratilgandir.

Yaratilgan huquqiy asoslar yordamida hudud rahbarlari, viloyat, tuman va shahar hokimliklari kichik biznes va tadbirkorlik faoliyatini tashkil etish, faoliyatini davomiyligi va rivojlanishi uchun uyushqoqlik bilan hudud miqiyosida tashkiliy ishlarni amalga oshirishlarida tadbirkorlik faoliyati va kichik biznes vakillari bilan doimiy samarali aloqalarni olib borishlari lozim. Quyida keltirilgan 2-jadvaldan ko‘rinib turibdiki, viloyatdagi asosiy makroiqtisodiy ko‘rsatkichlarning yuzaga kelishida kichik biznes va tadbirkorlik faoliyati bilan shug‘ullanuvchi obyektlarning salmog‘i ahamiyatlidir.

Tashkilotlar faoliyati samaradorligini oshirishda ishlab chiqarishni boshqarishning rolini ko‘rib chiqar ekanmiz, zamonaviy sharoitda innovatsion faoliyatni rivojlantirmasdan turib, har qanday korxonada raqobatbardosh mahsulot ishlab chiqara olmasligi va yangi iste‘molchilarni jalb qila olmasligini ta‘kidlashimiz joiz. Tadbirkorlar eng oxirgi ilmiy yangiliklarni, innovatsion texnologiyalarni va tovarlarni, menejmentning zamonaviy shakllarini (maqsadlar bo‘yicha boshqarish, natijalar bo‘yicha boshqarish, ehtiyojlar va manfaatlarni hisobga olish asosida boshqarish va h.k.) amaliyotga tatbiq etishda tavakkal qilishlari zarur.

Zamonaviy bozor konyunkturasi shuni kursatmoqdaki, kelgusida ham bozor talablari o‘zgaruvchan bo‘ladi. Shu bois, ham davlat miqiyosidagi ham mahalliy aniq yo‘naltirilgan innovatsion loyihalar, jumladan, yangi texnoparklarning ommabopligi va samaradorligi ortib borayotgani buning dalilidir.

Xulosa va takliflar.

Tadqiqotlarga ko‘ra turli bozorlarda sotuvning istalgan darajalariga erishishga qaratilgan marketing faoliyati tanlangan yagona konsyepsiya doirasida amalga oshirilishi kerak.

Iqtisodiy barqarorlikni hamda bozor iqtisodiyoti qonunlarini amal qilishini ta‘minlash, xususiy sektor ulushini oshirish, eng muhimi barcha islohotlarning negizi

bo'lgan aholi turmush faravonligini oshirish, jumladan bandligini ta'minlash, daromadlarini oshirishda tadbirkorlik subyektlarining roli muhim hisoblanadi. Ushbu natijalarga erishish hamda iqtisodiyotdagi barqarorlikni ta'minlashda tadbirkorlik subyektlari rivojlanish tendensiyalarini o'rganish, ularga ta'sir qiluvchi omillarni aniqlash hamda mavjud sharoitni hisobga olgan holda prognoz qiymatlarini ishlab chiqish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bundan tashqari keyingi davrda turli sabablar tufayli tez-tez sodir bo'layotgan iqtisodiy tebranishlar, resurslar tanqisligining keskinlashuvi butun dunyo iqtisodiyotini murakkab vaziyatga tushib qolishiga sabab bo'lmoqda.

Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirishning o'ziga xos xususiyati - bozordagi imkoniyatlarni marketing konsepsiyalari asosida aniqlash va ulardan foydalanish imkoniyatini oshirish, bu ko'pincha sanoatni qayta shakllantiradigan innovatsiyalarga olib keladi, mikroiqtisodiy darajadagi o'zgarishlarni kengaytiradi. Bundan tashqari, resurslardan foydalanish unumdorligi va iqtisodiy samaradorligini oshirishda, resurslardan samaraliroq foydalanishda moliyaviy imkoniyatlarni qayta taqsimlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Tadbirkorlikni davlat tomonidan tartibga solish va qo'llab-quvvatlash jarayoni qonunchiligini yaratish va uning bajarilishini ta'minlash, samarali pulkredit siyosatini olib borish, soliq siyosatini amalga oshirish va uni takomillashtirish, moliya institutlarini (tizimlarini) shakllantirish va ularni joriy etish, marketing konsepsiyalari asosida raqobatni himoya qilish, samarali tashqi siyosatni amalga oshirish, mustaqil sud hokimiyatini shakllantirish, ijtimoiy himoya (mehnat kodeksi, iste'molchilar huquqlarini himoya qilish) faoliyati orqali amalga oshiriladi.

Tadbirkorlik faoliyatini yo'lga qo'yish va kengaytirish orqali tadbirkorlar yangi ish o'rinlarini yaratishning asosiy drayverlari sifatida ishsizlik darajasini pasaytirish va turmush darajasini oshirishga katta hissa qo'shishadi. Tadbirkorlar ko'pincha yangi tovarlar va xizmatlarning noyob takliflari orqali ijtimoiy o'zgarishlarni qo'llab-

quvvatlagan tarzda hayotning deyarli barcha jabhalariga ta'sir qilish orqali insonlarning ishlash, yashash va fikllash uslubini o'zgartirishi mumkin.

Bozorda yangi tadbirkorlik subyektlarining paydo bo'lishi boshqa raqobatchi subyektlarning faolligini va shijoatini oshirib, bozorda o'z mavqeiga ega bo'lishlari uchun ko'proq izlanishga, innovatsiyalardan foydalanishga, samarali mehnat boshqaruvini amalga oshirishga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 28 yanvardagi "2022- 2026 yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-sonli Farmoni// www.lex.uz

2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022 yil 24 yanvardagi "Respublikada ishlab chiqarishni rivojlantirish va sanoat kooperasiyasini kengaytirishning samarali tizimini yaratish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PQ-99-son Qarori// www.lex.uz

3. Nikki LaMarko.<https://smallbusiness.chron.com/problems-smallscalebusinesses-12355.html>

4. Jay Conrad Levinson, Paul R. J. Hanley. The Guerrilla Marketing Revolution: Precision Persuasion of the Unconscious Mind. — Piatkus Books, 2005. — 192 p. — ISBN 978-0749926113.

5. Kotler, P. (1998) Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation, and Control. 9th Edition, Prentice Hall, Upper Saddle River.

6. Kholmamatov Diyor Haqberdievich, Boyjigitov Sanjarbek Komiljon ugli. Marketing Problems In The Development Of Export Activities Of Small Business Entities. International Journal of Engineering and Information Systems (IJEAIS), 31-39 pp, 2020

7. Kholmamatov Diyor Haqberdievich. Develop Criteria for Selecting Distribution Channels in Small Business. *Academic Journal of Digital Economics and Stability*, 134-145 pp, 2022
8. Kholmamatov Diyor Haqberdievich. Promote Upgrade After-Sales Service Strategic Skills. *Indonesian Journal of Law and Economics Review*, 2019
9. Kholmamatov Diyor Haqberdievich. Development of Customer Service Delivery System in Wholesale Trade. *Indonesian Journal of Law and Economics Review*, 2019
10. www.stat.uz